UDK: 371+37+316.422.4 **DOI: 10.56292/SJFSU/vol28_iss2/a66**

TA'LIM TIZIMIDA BAHOLASHNING ASOSIY MEZONLARI VA UNING AXAMIYATI

MAIN CRITERIA OF ASSESSMENT AND ITS IMPORTANCE IN EDUCATIONAL SYSTEM

ОСНОВНЫЕ КРИТЕРИИ ОЦЕНИВАНИЯ И ЕГО ЗНАЧЕНИЕ В ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ СИСТЕМЕ

Abduraxmonov Sultonali Mukaramovich[1], Ibragimov Shavkat Mamirovich[2]

[1]Abduraxmonov Sultonali Mukaramovich – *TATU Farg'ona filiali, telekommunikasiya texnologiyalari va kasbiy ta'lim fakulteti "Axborot-ta'lim texnologiyalari" kafedrasi mudiri, fizika-matematika fanlari nomzodi, dosent.*

[2]Ibragimov Shavkat Mamirovich – *Farg'ona davlat universiteti, matematika-informatika fakulteti, axborot texnologiyalari kafedrasi katta o'qituvchisi.*

Annotatsiya

Maqolaning maqsadi ta'lim sifatini baholash uchun turli yondashuvlar va usullarni o'rganishdir. Maqolada ta'lim tizimida baholashni axamiyatlari, konsepsiyasi va maqsad vazifalari tahlil etilgan. Buning uchun quyidagi tadqiqot usullari qo'llanilgan: o'z-o'zini baholash, o'zaro baholash, refleksiya. Tadqiqot natijalariga ko'ra talabalar darslarga qiziqishi ortishi, shaxsiy natijalar shakllantirilishi, fikrlarlash doirasi kengayishi va mustaqil ravishda ma'lumot olishga intilishi ko'rsatib o'tilgan. Ta'lim muassasasida ta'lim sifatini ichki monitoringini tashkil etish bo'yicha ishlab chiqilgan metodik tavsiyalar ta'limni sifatli baholashga yordam beradi degan xulosa kilingan.

Аннотация

Цель статьи - изучить различные подходы и методы оценки качества образования. В статье проанализированы значения, концепция и целевые задачи оценки в системе образования. Для этого использовались следующие методы исследования: самооценка, взаимооценка, рефлексия. Результаты исследования показали, что у учащихся повышается интерес к занятиям, формируется личностный результат, расширяется кругозор, стремление к самостоятельному получению информации. Сделан вывод, что разработанные методические рекомендации по организации внутреннего мониторинга качества образования в образовательном учреждении способствуют качественной оценке образования.

Abstract

The purpose of the article is to examine various approaches and methods for assessing the quality of Education. The article analyzes the importance of assessment in the educational system, its concept and objectives. For this purpose, the following research methods were used: self-assessment, cross-evaluation, reflection. According to the results of the study, it has been shown that students ' interest in the lessons will increase, personal results will be formulated, the scope of thinking and the desire to acquire information independently. The conclusion was drawn to the fact that the methodological recommendations developed for the organization of internal monitoring of the quality of education in an educational institution contribute to the qualitative assessment of Education.

Kalit so'zlar:*ta'lim, baholash tizimi, tahlil, diagnostika, sifat kriteriyasi, assimilyatsiya darajasi, ko'nikma.*

Ключевые слова: *образование, система оценки, анализ, диагностика, критерий качества, степень ассимиляции, навык.*

Keywords: *education, assessment system, analysis, diagnostics, quality criterion, degree of assimilation, skill.*

KIRISH

Ta'lim tizimini samarasini belgilovchi asosiy qismlaridan biri baholash tizimidir. Baholash tizimi o'qitish sohasida teskari a'loqa tizimi hisoblanib, ta'lim natijalarini bevosita kuzatish, monitoring olib boris, ta'limda oqitish taktikasini tanlash va ta'lim oluvchjlarda rivojlantirish ta'moyilini shakillantirish imkoniyatini beradi[1,2,3].

Ta'lim tizimida ikki taraf ishtirok etib, ular ta'lim beruvchi va ta'lim oluvchi. Ularni mexnati darajasi ta'lim sifatini shakillanishini tashkil etadi. Umuman olganda mexnatning asosiy mezonlariga professional mukammallik ko'rsatkichlariga quyidagilar kiradi:

- yuqori sifat va mehnat unumdorligini ta'minlovchi optimal texnologiyani to'g'ri tanlashni nazarda tutuvchi kasbiy faoliyatdagi mustaqillik;

- ishlab chiqarish holatiga tashxis qo‘yish, tegishli qaror qabul qilish qobiliyati, muntazam ravishda o‘zini o‘zi nazorat qilish qobiliyati;
- texnik talablarni bajarish, mehnat xavfsizligi qoidalariga rioya qilish, barqaror ijobiy natijalarni olish;
- mehnat unumdorligi — vaqt va ishlab chiqarishning barqaror normalarini bajarish;
- ish vaqtidan oqilona foydalanish qobiliyati, yuqori samarali mehnat usullarini, ishni tashkil etishning eng tejamli usullarini o‘zlashtirishga intilish;
- faol kuzatish, tahlil qilish, taktika va harakat strategiyasini ishlab chiqish qobiliyatida namoyon bo‘ladigan kasbiy yo‘naltirilgan fikrlash; tanqidiy o‘z-o‘zini nazorat qilish qobiliyati;
- mehnat madaniyati - mehnat jarayonini oqilona rejalashtirish, ishning eng yaxshi usul va usullarini tanlash qobiliyati, texnologik intizomga rioya qilish;
- mehnatga ijodiy munosabat - mehnat jarayoniga innovatsion texnologiyani joriy etish qobiliyati;
- ratsionalizatsiya va ixtirochilikda tashabbus ko‘rsatish;
- kasbiy vazifalarni bajarish uchun javobgarlik va boshqalar.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODLAR

O‘quvchilarning o‘quv faoliyati muvaffaqiyatini baholash muammosi bo‘yicha psixologik va pedagogik ADABIYOTLARni tahlil qilish "baholash" tushunchasi ijtimoiy nuqtai nazardan ko‘rib chiqilgan bir qator ishlarni aniqladi (K.A. Albuxanova-Slavskaya, A.A. Bodalev, V. V. Vlasenko, G.I. Malkovskaya, N.A. Rusina, N. V. Seleznev). L.I. Bozhovich, N. G. Morozova, L. S. Slavina fikrlari bo‘yicha bilimni maktab o‘quvchisi haqidagi jamoatchilik qarori bilan belgilanadigan ob'ektiv mezon sifatida tushunishadi. Albuhanova-Slavskaya baholashning ijtimoiy jihati "muloqotga bo‘lgan ehtiyojni qondirish, "men" ni boshqalarning ko‘zlari bilan ko‘rish bilan belgilanadi. N. V. Seleznevning so‘zlariga ko‘ra, "pedagogik baholash jamiyat manfaatlarini ifodalaydi, o‘quvchilarni mazmunli nazorat qiladi", chunki "o‘qituvchi emas, balki jamiyatni nazorat qiladi". Muallif, ta'lim va tarbiya jarayonida baholashning mavjudligi "jamiyatning muayyan turdagi shaxsga bo‘lgan ehtiyojlari" bilan belgilanadi. R. F. Krivoshapova va O. F. Silyutina baholash har bir talabaning yutuqlari natijalariga o‘qituvchi va sinf jamoasining batafsil, chuqur motivatsion munosabati sifatida tushuniladi. N. A. Baturinning fikriga ko‘ra, baholash ob'ekt-ob'ekt, sub'ekt-sub'ekt va sub'ekt-ob'ekt munosabatlari va baholash mavzusini taqqoslash jarayonida amalga oshiriladigan ustunlik va afzalliklarni aks ettirishning aqliy jarayonidir. Pedagogic ADABIYOTLARda baholashning mohiyati va rolini talqin qilishning xilma-xilligi bilan, birinchi navbatda, talabaning shaxsiy fazilatlari va ikkinchidan, uning ta'lim faoliyati natijalari sifatida tushunish mumkin.

NATIJALAR VA MUHOKAMA

Baxolash tizimida yuqori natijalarga erishish uchun ta’lim oluvchini har tomomnlama kuzatish, o‘rganish lozim. Misol tariqasida, elektr ustasini sinov ishining samaradorligini baholash mezonlarini keltirish mumkin:

- ish sifati bo‘yicha texnik talablarga muvofiqligi;
- elektr asboblaridan foydalanish ko‘nikma va malakalari;
- elektr kattaliklarni o‘lchovlarni bajarish ko‘nikma va malakalari;
- o‘lchov uskunalaridan foydalanish ko‘nikma va malakalari;
- tahlil qilish, diagnostika qilish va muammolarni bartaraf etish qobiliyati;
- montaj ishlarini bajarish sifati va malakalari;
- elektr tok-zanjirlarni, armaturalarni ulash ko‘nikma va malakalari;
- tekshirish, nazorat qilish ko‘nikma va malakalari;
- ushbu kasbiy sohaga xos bo‘lgan texnik chizmalar, ulanish sxemalari va boshqa grafik ma'lumotlarni tushunish;
- hisoblash ko‘nikmalari;
- kasbiy mustaqillik darajasi;
- kasbiy mehnat madaniyati;
- kasbiy fikrlash madaniyati;
- Ish vaqtidan oqilona foydalanish.

Misoldan ko‘rinib turibdiki, ta’lim tizimini ajralmas qismi hisoblangan ta’lim natijalarini baholashda ko‘p qirrali tahlillar olib borish lozim.

Ta'lim natijalarining samaradorligi mezonlarini belgilovchi ta’lim oluvshilar bilimini sifatli baholash quyidagi ko‘rsatkichlar bo‘yicha amalga oshirilishi mumkin[4,5]:

• bilimning chuqurligi, bu bilimning u bilan bog‘liq bo‘lgan boshqa bilimlar bilan ongli muhim aloqalari sonini tavsiflaydi;

• ta’lim oluvchilarning o‘xshash va o‘zgaruvchan vaziyatlarda qo‘llashga tayyorligi va qobiliyatini ta'minlaydigan bilimlarning samaradorligi;

• ta’lim oluvchilarning ongida tuzilishi ilmiy bilimlar tuzilishiga mos keladigan bilimlar majmuasi sifatida belgilangan izchillik;

• bilimlarni anglash, ular o‘rtasidagi bog`lanishlarni, bilim olish yo‘llarini tushunishda, uni isbotlay olishda ifodalanadi.

Har bir ta’lim oluvchining quyidagi ko‘rsatkichlar yordamida har bir darajadagi o‘rganilgan vazifalarni miqdoriy baholash quydagilar asosida tashkil etilishi mumkin:

• o‘zlashtirilgan bilimlar hajmi;
• o‘quv materialini o‘zlashtirish tezligi;
• assimilyatsiya qilish kuchi;
• assimilyatsiya qilishning aniqligi va boshqalar.

Ta’limda baholashni sifat va miqdoriy kriteriyalari asosida olib boriladi. Bu kriteriyalarni qisimlarini alohida ko‘rsatib otish mumkin.

a) **sifat kriteriyasi:**

• bajarilgan harakatlarning to‘g‘riligi;
• mehnatni tashkil etish va ish joyining oqilonaligi;
• topshiriqni bajarishda mustaqillik;
xavfsizlik qoidalariga rioya qilish;
• nazariy bilimlarning topshiriqlarni bajarishda qo‘llanishi;
• innovatorlar ishining ilg‘or usullarini qo‘llash;
• mahsulotlarning murakkabligi;
• texnologik jarayonni oqilona qurish va boshqalar;

b) **miqdoriy kriteriyasi:**

• ishning aniqligi (standartdan chetga chiqish);
• topshiriqni bajarish uchun ajratilgan vaqt;
• bajarishdagi chetlanish foizi (topshiriqni bajarishdagi xatolar soni);
• ishlab chiqarish normalarining bajarilishi;
• material sarfi normalariga rioya qilish;
• uskunalar va asboblarni oqilona tanlash va boshqalar.

Ta’lim tizimida baholashni amalga oshirish davomida ta’limdagi quyidagi tushinchalarni mohiyatini tushinish zarur:

Mezon - buning asosida biror narsani baholash, aniqlash yoki tasniflash amalga oshiriladigan belgi - baholash o‘lchovi.

Kasbiy tayyorgarlik (ishlab chiqarish ta'limi) sifatini baholash mezoni parametrlarning raqamli ifodasidir:

- mavzuning to‘liqligi,
- faoliyatni o‘zlashtirish darajasi,
- mavhumlik darajasi,
- avtomatlashtirish,
- o‘zlashtirishdan xabardorlik.

Ko‘nikmalar - mashqlar natijasida shakllangan va ongli faoliyatning avtomatlashtirilgan tarkibiy qismlari bo‘lgan harakatlarni bajarish usullari.

O‘rganish - bilim, ko‘nikma va malakalarni, shuningdek, kognitiv faoliyat usullarini uzatish va faol o‘zlashtirish jarayoni.

Ishlab chiqarish ta’limi – kasb-hunar ta’limi davlat standarti talablariga muvofiq kasb-hunar maktablari (litseylar) o‘quvchilarini kasb bo‘yicha ma’lum turdagi unumli mehnatga amaliy tayyorgarligi. Ishlab chiqarish ta'limi o‘quv jarayonining tarkibiy qismi sifatida aniq maqsad va vazifalar, o‘qitishning mazmuni, shakllari, usullari va vositalari bilan tavsiflanadi.

Kasbiylik - o‘quv va amaliy faoliyat jarayonida olingan, qo‘llanadigan funktsional vazifalarni malakali bajarish qobiliyati; bajarilgan vazifalarning murakkablik darajasiga mos keladigan ma'lum bir kasb bo‘yicha malaka va mahorat darajasi.

Kasbiy ta'lim standarti - ma'lum bir faoliyat sohasida va ma'lum bir malaka darajasida kadrlar tayyorlash sifatiga qo‘yiladigan minimal majburiy talablarning diagnostik tavsifi, ta'lim sifatining standart ko‘rsatkichlarida ifodalangan va nazoratning standart usullariga mos keladigan.

Test – ta’lim oluvchilar bilimi sifatini nazorat qilishning ob'ektiv usuli; assimilyatsiya faktini ochib beruvchi vosita. Test ma'lum darajadagi va standartning faoliyati uchun topshiriqdan iborat, ya'ni, harakatning to‘liq va to‘g‘ri bajarilishiga misol. Standart testni hal qilish uchun zarur bo‘lgan muhim operatsiyalar sonini (ma'lum bir assimilyatsiya darajasida baholangan faoliyatdagi harakatlar) belgilanadi.

Malaka - bilim va ko‘nikmalarga asoslangan va ular bilan birga takomillashib borayotgan shaxsning ma'lum bir faoliyatni amalga oshirish qobiliyati (tayyorligi).

Assimilyatsiya darajasi - faoliyat haqidagi ma'lumotlarni o‘zlashtirish darajasi; o‘quv jarayonida o‘quvchining berilgan fan bo‘yicha tajribasining rivojlanishini aks ettiradi. Assimilyatsiyaning to‘rt darajasi mavjud: tan olish, algoritmik faoliyat, evristik faoliyat, ijodiy faoliyat.

Ta'lim samaradorligi - bu haqiqatda erishilgan natijalarning ta'lim dasturida ko‘zda tutilgan maqsadlarga mos kelishining o‘lchovidir.

HULOSA

Keltirilgan terminalogiyalarni to‘la tushunish va taxlil qila olish baholash jarayonida asosiy ro‘lni oynaydi. Chunku ularni mohiyatiga etmasdan baholashni sifatli amalga oshirish mumkin emas.

ADABIYOTLAR

1. С.М.Абдурахмонов, Ш.М.Ибрагимов, Об организации самостоятельной работы студентов в цикле дистанционного образования, Материалы XI Международной научно-методической конференции. Минск, 12–13 декабря 2019 года.(_S.M.Abdurakhmonov, Sh.M.Ibragimov, On the organization of independent work of students in the cycle of distance education, Materials of the XI International Scientific and Methodological Conference)

2. S.M.Abduraxmonov, Sh.M.Ibragimov, Talabalarni mustaqil ta’limini tashkil etishning tashkiliy usullari, «FDU xabarlari» Farg‘ona davlat universiteti ilmiy jurnali 2020 yil sentyabr-oktyabr, 5 soni.(_Абдурахманов С.М., Ибрагимов Ш.М., Организационные методы организации самостоятельного обучения студентов, Научный журнал Ферганского государственного университета «Новости ФДУ» сентябрь-октябрь 2020 г.)

3. S.M.Abduraxmonov, Sh.M.Ibragimov, Mustakil ta’limini tashkil etishning shakllari va nazorat kilish omillari, «Differensial tenglamalar va matematikaning turdosh bulimlari zamonaviy muammolari». Xalkaro ilmiy konferensiya tezislar tuplami Fargona, 12-13 mart 2020 yil.(_бдурахманов С. М., Ибрагимов Ш. М., Формы организации самостоятельного обучения и управления факторами, «Современные проблемы дифференциальных уравнений и смежных разделов математики». Материалы Международной научной конференции Фергана)

4. S.M.Abduraxmonov, Sh.M.Ibragimov, Obucheniye dissiplin s primeneniyem oblachnыx texnologiy na platforme Moodle, Axborot-kommunikasiya texnologiyalari va telekommunikasiyalarning zamonaviy muammolari va yechimlari, onlayn Respublika ilmiy-texnik anjumani . TATU Farg‘ona filiali. 2021 yil 16 aprel (Абдурахманов С.М., Ибрагимов Ш.М., Обучение дисциплин с применением региональных технологий на платформе Moodle, Современные проблемы и решения информационно-коммуникационных технологий и телекоммуникаций, Онлайн Республиканская научно-техническая конференция. Ферганский филиал ТАТУ)

5. Ястребов Г.А., Пинская М.А., Косарецкий С.Г Использование контекстных данных в системе оценки качества образования: опыт разработки и апробация инструментария // Вопросы образования - 2014 - № 4 с.58-92.(_Yastrebov G.A., Pinskaya M.A., Kosaretsky S.G. Using contextual data in the system of assessing the quality of education: experience in the development and testing of tools // Educational Issues)

(Taqrizchi: T.Egamberdiyeva – pedagogika fanlari doktori, professor